

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың
ұлттық ғылыми-практикалық орталығы

Арнайы орта білім беру ұйымдарында есту қабілетінің бұзылыстары бар
балаларды оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асыратын арнайы педагогтар мен
сурдопедагогтар үшін

**«Қазіргі білім беру ортасы жағдайында есту қабілетінің бұзылыстары
бар балалармен жұмыс істеудің тиімді формалары мен әдістері»
педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру курстарының білім
беру бағдарламасы**

Алматы қ., 2025

МАЗМҰНЫ

1. Жалпы ережелер.....
2. Глоссарий.....
3. Бағдарламаның тақырыбы.....
4. Бағдарламаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері
5. Бағдарламаның құрылымы мен мазмұны.....
6. Оқу процесін ұйымдастыру.....
7. Бағдарламаны оқу-әдістемелік қамтамасыз ету.....
8. Бағдарлама нәтижелерін бағалау
9. Курстан кейінгі сүйемелдеу.....
10. Негізгі және қосымша әдебиеттер тізімі

1. Жалпы ережелер

1. «Қазіргі білім беру ортасы жағдайында есту қабілетінің бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеудің тиімді формалары мен әдістері» білім беру бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) арнайы орта білім беру ұйымдарында есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асыратын арнайы педагогтар мен сурдопедагогтардың кәсіби біліктілігін арттыруға бағытталған.

2. «Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарының білім беру бағдарламаларын әзірлеу, келісу және бекіту қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 4 мамырдағы № 175 бұйрығына сәйкес Орталық мамандары Қазақстан Республикасының заңнамасына және нормативтік құқықтық актілерге талдау, сондай-ақ арнайы орта білім беру ұйымдарында оқитын есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді, оқыту мен тәрбиелеуді іске асыратын арнайы педагогтар мен сурдопедагогтардың кәсіби қажеттіліктеріне сауалнама жүргізді.

Арнайы білім беру ұйымдарында есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асыратын мұғалімдер, тәрбиешілер, психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары, арнайы педагогтар мен сурдопедагогтар үшін біліктілікті арттырудың жекелеген курстарын өткізудің өзектілігі мен қажеттілігі сауалнама нәтижелеріне байланысты.

Білім беру бағдарламасының мақсаты – қазіргі білім беру ортасы жағдайында есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқытудың, тәрбиелеудің және психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімді формалары мен әдістері саласындағы арнайы педагогтар мен сурдопедагогтардың кәсіби құзыреттерін жетілдіру. Курстардың әзірленген білім беру бағдарламасы арнайы білім беру ұйымдарында есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуді іске асыратын мұғалімдердің, тәрбиешілердің, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандарының, арнайы педагогтардың, сурдопедагогтар мен логопедтердің кәсіби қызметінің сапасын арттыруға ықпал ететін болады.

3. Курстың ұзақтығы - 10 күн, олардың әрқайсысы күніне 2 сағаттан тұратын 4 сабақтан тұрады (8 академиялық сағат). Курстық сабақтардың мазмұны мен құрылымы осы Бағдарламаның 1 және 2-қосымшаларына сәйкес бағдарламада және оқу жоспарында ұсынылған.

2. Глоссарий

4. Курстың глоссарийі келесідей негізгі ұғымдарды қамтиды:

1) арнайы білім беру – мүмкіндігі шектеулі балаларға арнайы жағдайлар жасай отырып берілетін білім;

2) арнайы білім беру ұйымдары – мүмкіндігі шектеулі балаларды диагностикалау және консультация беру, психологиялық-педагогикалық қолдау, оқыту және тәрбиелеу үшін құрылған ұйымдар: психологиялық-

медициналық-педагогикалық консультациялар, оңалту орталықтары, психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері, балабақшалар, мектептер жанындағы логопедиялық пункттер және басқа ұйымдар;

3) білім алуға арналған арнайы жағдайлар – оқу, сондай-ақ арнайы, жеке дамытушы және түзету-дамытушы бағдарламалар мен оқыту әдістерін, техникалық, оқу және өзге де құралдарды, тіршілік ету ортасын, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді, медициналық, әлеуметтік және өзге де қызметтерді қамтитын жағдайлар, онсыз ерекше тұлғалардың (балалардың) білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін емес білім беру қажеттіліктері, сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі балалар;

4) ерекше білім беру қажеттіліктері – денсаулығына байланысты білім алуда тұрақты немесе уақытша қиындықтарға тап болған, арнайы, жалпы білім беретін оқу бағдарламалары мен қосымша білім беретін білім беру бағдарламаларына мұқтаж балалардың қажеттіліктері;

5) ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар (бұдан әрі – ЕБҚ бар балалар) – тиісті деңгейдегі білім алу және қосымша білім алу үшін арнайы жағдайларда тұрақты немесе уақытша қажеттіліктерді сезінетін балалар;

6) есту қабілетінің бұзылыстары бар (сөйлеу аймағында есту қабілетінің орташа жоғалуы кезінде 40-тан 80 децибелге дейін, оның ішінде кохлеарлық имплантациядан кейінгі балалар) жалпы сөйлеу қабілеті 1-3 деңгейде дамымаған;

7) ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау – білім алу үшін қажетті арнайы жағдайларды айқындау;

8) психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу – білім беру ұйымдарында іске асырылатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет, оның барысында ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдарды (балаларды), оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту және дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалады;

9) арнайы педагог (дефектолог-мұғалім, дефектолог, логопед-мұғалім, логопед, логопед, олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог) – үлгілік оқу жоспарлары мен бағдарламаларына сәйкес мүмкіндіктері шектеулі балалармен жеке, топтық және шағын топтық сабақтар (оқулар) өткізетін арнайы білім беру ұйымының оқу бағдарламаларын іске асыратын арнайы білім беру ұйымы;

10) мүмкіндігі шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау – қызметтің қандай да бір түрін орындауға қабілеттілігін қалпына келтіруге немесе өтеуге бағытталған қызметтер мен іс-шаралар кешені;

11) мүмкіндігі шектеулі бала (балалар) – белгіленген тәртіппен расталған туа біткен, тұқым қуалайтын, жүре пайда болған ауруларға немесе жарақаттардың салдарына байланысты тіршілік әрекеті шектелген, физикалық және (немесе) психикалық бұзылыстары бар он сегіз жасқа дейінгі бала (балалар);

12) оқу бағдарламасы – меңгеруге жататын білімнің, іскерліктің, дағдылар мен құзыреттердің мазмұны мен көлемін айқындайтын бағдарлама;

13) дене кемістігі – ұзақ мерзімді әлеуметтік, медициналық және түзету-педагогикалық қолдауды талап ететін органның (органдардың) дамуының және (немесе) жұмыс істеуінің тұрақты бұзылысы.

3. Бағдарламаның тақырыбы

5. Бағдарлама оның тәжірибеге бағытталған бағытымен және арнайы білім берудің заманауи талаптарына сәйкестігімен анықталады. Бағдарлама арнайы білім беруді дамытудың заманауи үрдістерін ескере отырып әзірленген және білім беру ортасының жаңартылған мазмұны мен трансформациясы жағдайында жұмыс істейтін сурдопедагогтардың біліктілігін арттыруға бағытталған. Бағдарламаның жаңалығы:

- арнайы білім беру жағдайында есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуге бағытталған инновациялық түзету-педагогикалық тәсілдер мен технологияларды интеграциялаудан;
- сурдопедагогтың кәсіби ептілігі мен дағдыларын жетілдіруді қамтамасыз ететін тәжірибеге бағытталған компонентті күшейтуден;
- есту қабілетінің бұзылыстары бар білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкес бейімделген білім беру бағдарламаларын, жеке оқу жоспарларын және түзету маршруттарын жобалауға және іске асыруға баса назар аударудан;
- есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың тілдік, сөйлеу және есту ерекшеліктерін ескеретін заманауи диагностикалық және әдістемелік құралдарды қолданудан тұрады.

4. Бағдарламаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері

6. Бағдарламаның мақсаты – қазіргі заманғы арнайы білім беру жағдайында есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асыратын сурдопедагогтардың, тәрбиешілер мен мамандардың кәсіби құзыреттілігін арттыру.

7. Бағдарламаның міндеттері:

1. Тыңдаушылардың есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға білім беру саласындағы арнайы білім беруді дамытудың қазіргі заманғы үрдістері және Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық базасы туралы білімдерін жаңарту және жүйелеу.

2. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың дамуының психофизикалық ерекшеліктерін, сондай-ақ есту қабілетінің жоғалуы жағдайында танымдық және коммуникативті дағдылардың қалыптасу заңдылықтарын зерттеу.

3. Есту қабілетінің бұзылыстары бар білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктері және білім беру процесін жоспарлау және іске асыру кезінде оларды есепке алу тәсілдері туралы түсінік қалыптастыру.

4. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалармен түзету-дамыту және педагогикалық жұмыстың тиімді әдістерін, формалары мен технологияларын меңгеру, есту арқылы қабылдауын, сөйлеуді, тілдік қызметті дамытуға бағытталған.

5. Тыңдаушыларды жеке білім беру маршруттарын, бейімделген оқу жоспарларын жобалауға және білім алушылардың білім жетістіктерін бағалау үшін диагностиканы пайдалануға үйрету.

6. Пәнаралық топта кәсіби өзара әрекеттесу құзыреттерін дамыту.

7. Қазіргі білім беру ортасының нақты жағдайында алған білімдері мен дағдыларын қолдануға дайын педагогтердің рефлексиясы мен кәсіби өсуін ынталандыру.

8. Оқытудың күтілетін нәтижелері. Тыңдаушылар:

- арнайы білім беруді ұйымдастырудың заманауи тәсілдері мен нормативтік-құқықтық негіздерін;

- сурдопедагогиканың негізгі ұғымдары мен принциптерін, балалардың есту қабілеті бұзылыстарының санаттары мен себептерін;

- есту қабілетінің бұзылыстары бар білім алушылардың психологиялық-педагогикалық даму ерекшеліктерін, оның ішінде танымдық және коммуникативтік ерекшеліктерін;

- бейімделген білім беру бағдарламаларының, жеке оқу жоспарларының мазмұны мен құрылымын;

- білім беру практикасында қолданылатын АКТ және цифрлық платформаларды қоса алғанда, оқытудың заманауи әдістерін, технологиялары мен құралдарын;

- есту қабілетінің бұзылыстары бар білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтауды және ескеруді;

- балалардың психофизикалық ерекшеліктерін ескере отырып, оның ішінде есту қабілетінен айыру жағдайында оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруды;

- сөйлеуді, есту қабілетін, танымдық белсенділікті дамытуға бағытталған заманауи түзету-педагогикалық әдістерді қолдануды;

- жалпы білім беру бағдарламаларын бейімдеуді, жеке білім беру бағдарламалары мен дидактикалық материалдарды әзірлеуді;

- қолданылатын оқыту әдістері мен формаларының тиімділігін бағалауды;

- пәнаралық команда құрамында білім беру процесіне қатысушылармен кәсіби өзара іс-қимыл жасауды;

- есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың білім жетістіктерін педагогикалық диагностикалау және мониторингілеу құралдарын;

- педагогикалық қызметтің кәсіби рефлексиясы мен өзін-өзі талдау дағдыларын;

- тиімді оқытуды жүзеге асыру үшін заманауи білім беру технологиялары және цифрлық ресурстарды;

- арнайы білім беру ұйымдарында қолжетімді білім беру ортасын қалыптастырудың практикалық тәсілдерін меңгереді.

5. Бағдарламаның құрылымы мен мазмұны

9. Бағдарлама 4 модульден тұрады: нормативтік-құқықтық, психологиялық-педагогикалық, мазмұндық, технологиялық, вариативтік.

10. 1-модуль. Нормативтік және құқықтық негіздер:

1-тақырып. Арнайы білім берудің ұғымдары мен негізгі принциптері

Арнайы білім беру ұғымы. Қазақстан Республикасындағы арнайы білім беру жүйесі. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттары: Қазақстан Республикасының барлық азаматтарының білім алуға құқықтарының теңдігі; әрбір азаматтың зияткерлік дамуын, психофизиологиялық және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, халық үшін барлық деңгейдегі білім берудің қолжетімділігі; Арнайы білім берудің негізгі қағидаттары. Сурдопедагогика есту қабілеті нашар адамдарды тәрбиелеу, оқыту және дамыту мәселелерін зерттейтін арнайы педагогика саласы ретінде.

2-тақырып. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арнайы білім беруді жүзеге асыруды реттейтін нормативтік құқықтық құжаттар. Нормативтік құқықтық актілер арнайы білім беруді ұйымдастыру және іске асыру үшін, оның ішінде есту қабілетінің бұзылыстары бар балалар үшін құқықтық негізді қамтамасыз етеді. Олар білім алушылардың осы санатын оқыту, тәрбиелеу және әлеуметтік бейімдеу үшін жағдай жасауға бағытталған стандарттарды, талаптар мен қағидаттарды белгілейді. Қазақстан Республикасында есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған арнайы білім беруді іске асыру мынадай негізгі нормативтік құқықтық актілермен реттеледі: «Білім туралы» Қазақстан Республикасының заңы. Мазмұны: Барлық азаматтар үшін, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуді қоса алғанда, білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың жалпы қағидаттарын айқындайды. Негізгі ережелер: Барлық азаматтардың физикалық мүмкіндіктеріне қарамастан, білім алу құқығына кепілдік береді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдардың білім алуы үшін арнайы жағдайлар жасауды көздейді. Осындай адамдар үшін бейімделген білім беру бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру қажеттігін айқындайды; «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының заңы. Мазмұны: Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды қоса алғанда, мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау саласындағы мемлекеттік саясаттың негіздерін айқындайды. «Білім беру ұйымдары педагогтерінің жүргізуі үшін міндетті құжаттардың тізбесін және олардың нысандарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі № 130 бұйрығы. Мазмұны: Педагогтер мектепке дейінгі тәрбие және оқыту, орта, арнайы, қосымша, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім ұйымдарында жүргізуге міндетті құжаттардың тізбесі мен нысандарын бекітеді. Негізгі ережелер: Педагог қызметкерлерге арналған құжаттардың стандартталған жиынтығын анықтайды. Құжат айналымын

жеңілдетеді және құжаттаманы жүргізуде біркелкілікті қамтамасыз етеді. «Қазақстан Республикасының бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығы. Мазмұны: Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейлері үшін үлгілік оқу жоспарларын бекітеді. № 115 бұйрық арнайы білім беру жағдайында есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған білім беру бағдарламаларын іске асыруды реттейтін негізгі нормативтік актілердің бірі болып табылады.

11. 2-модуль. Психологиялық-педагогикалық.

3-тақырып. Есту қабілеті бұзылыстарының санаттары, түрлері және себептері.

Бұл тараудың мақсаты – есту қабілеті бұзылысының табиғатын баяндау және заманауи, өзекті анықтамаларды ұсыну. Тарауда есту қабілетін қабылдау процесі қалай жүретіні, есту қабілетінің қалай бағаланатыны, білім беру жағдайында есту қабілеті бұзылған балалардың қалай танылатыны туралы ақпарат беріледі, сондай-ақ олардың оқу ерекшеліктері қарастырылады. Сондай-ақ есту қабілеті нашар балаларды диагностикалауға және оқытуға көмектесетін әртүрлі мамандар туралы ақпарат беріледі. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың санаттары. Есту қабілеті бұзылыстарының түрлері (типология). Есту қабілеті бұзылыстарының себептері (этиология). Педагогтер үшін практикалық маңызы. Есту қабілеті бұзылыстарының білім беру процесіне әсері. Тиімді педагогикалық стратегиялар. Педагогтер үшін практикалық маңызы.

4-тақырып. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың психологиялық-педагогикалық сипаттамасы

Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың психологиялық сипаттамасы

Психологиялық ерекшеліктер есту қабілетінің жетіспеушілігінің, отбасылық тәрбиенің ерекшеліктері мен қарым-қатынас жағдайларының әсерінен қалыптасады. Олар бастапқы (есту қабілетінің жоғалуына байланысты) және қайталама (әлеуметтік оқшаулану мен шектеулі тәжірибеге байланысты) болуы мүмкін. Эмоционалды-жеке сала. Әлеуметтік бейімделу. Танымдық сала. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың педагогикалық сипаттамасы. Бұл есту функциясының тұрақты төмендеуі бар балалардың оқу ақпаратын қабылдау, өңдеу, меңгеру және көбейту ерекшеліктерін көрсететін тән көріністердің жиынтығы. Бұл ерекшеліктер есту қабілетінің жоғалу дәрежесі мен түріне ғана емес, сонымен бірге оның басталу уақытына, есту протезінің болуына немесе болмауына, сөйлеу және когнитивті даму деңгейіне, сондай-ақ оқыту мен қарым-қатынас жағдайларына байланысты. Қабылдау және оқыту. Оқу іс-әрекетінің ерекшеліктері. Оқытудағы коммуникативтік белсенділік.

5-тақырып. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған білім беру процесін ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары.

Білім беру процесін ұйымдастыру – бұл білім алушыларды жасына, жеке және психофизикалық ерекшеліктеріне сәйкес оқыту, тәрбиелеу және дамыту үшін жағдай жасауға, жоспарлауға және іске асыруға бағытталған педагогтердің, мамандардың және білім беру ұйымының іс-әрекеттерінің мақсатты жүйесі. Оған мыналар кіреді: білім беру мазмұны, оқыту әдістері мен формалары, кесте, күн тәртібі, ата-аналармен өзара әрекеттесу формалары, ресурстар мен ортаны пайдалану (бейімделуді қоса). Білім беру процесін ұйымдастыру. 1. Білім мазмұны. 2. Оқыту әдістері мен формалары. Білім беру процесі: – пәндердің ұтымды ауысуы, санитарлық нормалардың сақталуы, жүктемені оңтайландыруды қамтамасыз ететін оқу кестесі; күн режимі: сабақтардың басталуы мен аяқталуын, өзгерістерді, тамақтануды, серуендеуді, сабақтан тыс жұмыстарды, демалысты ұйымдастыру; білім беру ресурстары мен ортасын пайдалану негізінде құрылады.

Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған білім беру процесін ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары – бұл осы санаттағы балалардың есту қабілеті мен даму ерекшеліктеріне негізделген оқытудың қолжетімділігі мен тиімділігін қамтамасыз ететін арнайы жағдайлар. Оларға: білім беру ортасының қолжетімділігі, оқытудың мазмұны мен әдістерін бейімдеу (оның ішінде жеке білім беру маршруттары), арнайы әдістемелерді пайдалану, компенсаторлық технологияларды қолдану, психологиялық қолдау және коммуникацияны дамыту, пәнаралық сүйемелдеу, тілдік ортаны байыту, сондай-ақ динамиканы бағалау және мониторингтеу жатады.

12. 3-модуль. Ұйымдастырушылық мазмұнды.

6-тақырып. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың оқу процесін ұйымдастырудың формалары мен әдістері

Оқу процесін ұйымдастырудың формалары – бұл педагог пен білім алушылардың өзара әрекеттесу тәсілдерінде, сабақтардың уақытша және кеңістіктік құрылымында, қатысушылардың саны мен қарым-қатынас сипатында (жеке, топтық, ауқымды және т.б.) көрінетін оқу іс-әрекетінің сыртқы ұйымы.

Оқыту әдістері – бұл білім беру, дағдыларды қалыптастыру және танымдық іс-әрекетті дамыту жүзеге асырылатын педагог пен білім алушылардың мақсатты өзара әрекеттесу әдістері.

Оқу үдерісін ұйымдастыру түрі – сабақ – бұл педагог пен білім алушылар оқу бағдарламасы шеңберінде нақты білім беру міндеттеріне қол жеткізу мақсатында белгіленген уақыт ішінде өзара іс-қимыл жасайтын оқытуды ұйымдастырудың негізгі нысаны.

Арнайы білім беру жүйесінде сабақтар мемлекеттік жалпы білім беру бағдарламаларына және түзету-дамытушылық бағыттағы бағдарламаларға сәйкес өткізіледі. Олар оқу процесінің екі негізгі компонентін көрсетеді: жалпы білім беретін пәндер бойынша сабақтар және түзету компонентінің сабақтары.

Жалпы білім беретін пәндер бойынша сабақтар – бұл білім берудің барлық деңгейлері үшін міндетті пәндерді қамтитын үлгілік (немесе

бейімделген) оқу бағдарламалары бойынша оқу сабақтары: тіл және әдебиет (қазақ, орыс, ағылшын), математика, жаратылыстану, тарих, өнер, музыка, еңбек, дене шынықтыру және т.б.

Түзету компонентінің сабақтары – бұл дамудағы ауытқуларды түзетуге, жетіспейтін немесе нашар дамыған психикалық функцияларды, қарым-қатынас пен бейімделу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған арнайы ұйымдастырылған сабақтар. Оқыту әдістері білім алушылардың психофизикалық ерекшеліктерін, есту және сөйлеу арқылы дамуын ескере отырып таңдалады. Көрнекі әдістер (карталар, схемалар, презентациялар) жетекші болып табылады, өйткені олар есту тапшылығын өтейді. Практикалық әдістер (жаттығулар, модельдеу, жобалау қызметі) іс-әрекет арқылы дағдыларды қалыптастырады. Ауызша әдістер бейімделген түрде: баяу, анық, көрнекі тірек және қимылмен қолданылады. Интерактивті әдістер (ойын, сахналау, топтық жұмыс). Есту-сөйлеу жұмысының арнайы әдістері қолданылады: есту қабілетін дамыту, айту, ерінмен оқу. Педагогикалық қолдаудың міндетті әдістері: көрнекі кесте, сигналдық карталар.

7-тақырып. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқытудың заманауи әдістері мен технологиялары.

Оқыту әдістері – бұл білімді меңгеруге, дағдыларды қалыптастыруға және сөйлеуді, ойлау мен коммуникацияны дамытуға бағытталған педагог пен оқушы арасындағы өзара әрекеттесудің әдіс-тәсілдері мен формаларының жиынтығы. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқытуда әдістер жеке психофизикалық және сенсорлық ерекшеліктерді ескере отырып таңдалады. Әдістердің жіктелуіне ауызша (түсіндіру, әңгімелесу, әңгіме), көрнекі (демонстрация, иллюстрациялар, схемалар), практикалық (жаттығулар, жобалық іс-шаралар), интерактивті (топтық жұмыс, ойындар) және проблемалық іздеу (зерттеулер, гипотезалар) кіреді. Арнайы педагогикада бұл әдістер көрнекі, пәндік-тиімді және тактильді қабылдауға сүйене отырып бейімделеді.

Халықаралық тәжірибеге мыналар кіреді: – жалпы коммуникация (сөйлеуді, ым-ишараны, жазуды, мимиканы және басқа формаларды қолдану), - екі тілді-мәдени тәсіл (ыммен сөйлеу және жазу тілдерін қатар дамыту), - мультимодальды оқыту (қабылдаудың әртүрлі арналарын пайдалану), - жеке білім беру жоспарлары (ІЕР), - транслянгвизм (түсіну және коммуникация үшін тілдердің еркін тіркесімі).

Ресейлік және қазақстандық тәжірибеде ақыл-ой әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыру әдістері, жүйелік-белсенділік және тұлғаға бағытталған тәсілдер қолданылады. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалармен жұмыс кезінде арнайы әдістер де қолданылады: есту-сөйлеу жаттығулары, ерінмен оқуды үйрену, артикуляциялық және тыныс алу жаттығулары, логопедиялық жаттығулар, көрнекі және ойын әдістері.

Қазақстанда бейімделген әдістер, пәндік-практикалық оқыту, түзету-дамыту сабақтары, әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау, коммуникативтік және

өмірлік дағдыларды қалыптастыру өзекті болып табылады. Осылайша, оқыту әдістерін таңдау білім беру мақсаттарын, сөйлеу мүмкіндіктерін, есту қабілетін және баланың жеке дамуын кешенді есепке алуға негізделген.

8-тақырып. Танымдық және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру әдістері.

Бағдарлама шеңберінде есту қабілетінің бұзылыстары бар білім алушылардың танымдық және коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру әдістері есту арқылы қабылдаудың, сөйлеу және когнитивтік дамуының, сондай-ақ шектеулі тілдік тәжірибесінің ерекшеліктерін ескере отырып, математиканы, тілді және жазбаша сөйлеуді оқытуға бағытталған арнайы және бейімделген әдістемелер арқылы қаралады.

Математиканы оқытуда логикалық ойлауды, санау және кеңістіктік көріністерді дамытуға баса назар аударылады. Практикалық және көрнекі әдістер: заттармен, схемалармен, түрлі-түсті модельдермен, пиктограммалармен жаттығулар қолданылады. Тапсырмалар кезең-кезеңмен, іс-әрекеттерді айту, ым-ишара және көрнекі қолдау арқылы беріледі. Математикалық ұғымдарды меңгеру сөйлеу арқылы түсіндірумен, жазбаша жұмыспен және үнемі қайталанумен бірге жүреді.

Тілдік және коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру сөздікті, сөйлеудің грамматикалық құрылымын дамытуға, диалогтар құруға және мәтінді түсінуге бағытталған арнайы таңдалған жаттығулар негізінде жүзеге асырылады. Сөйлеу және артикуляциялық жаттығулар, сөйлеу тіректерімен жұмыс, сөйлемдерді түрлендіру және құрастыру жаттығулары, сондай-ақ дидактикалық ойындар қолданылады. Көрнекі материал, жазбаша және ым-ишара байланысын қолдау белсенді қолданылады.

Жазбаша сөйлеуді дамыту графикалық дизайн дағдыларын қалыптастыруға, сөздер мен сөйлемдерді дұрыс құруға, орфографиялық қырағылық пен ойдың жазбаша көрінісін дамытуға бағытталған. Қосымша жаттығулар, тіректердегі мәтінді қалпына келтіру, көрнекі есте сақтау диктанттары, шаблондар мен үлгілері бар жазбаша жаттығулар қолданылады.

9-тақырып. Қазіргі білім беру ортасындағы оқыту формалары мен әдістерінің тиімділігін бағалау.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіндегі оқу жетістіктерін бағалау нақты оқу мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған критериялды тәсілге негізделген. Формативті (ағымдағы) және жиынтық (қорытынды)—БЖБ және ТЖБ бағалауды қамтиды. Мақсаты білім алушылар арасындағы салыстыру емес, жеке прогресті қадағалау болып табылады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар, оның ішінде есту қабілетінің бұзылыстары бар балалар үшін бағалаудың бейімделген түрлері қолданылады. ҚР БҒМ 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығына сәйкес бағалау кезінде жеке ерекшеліктер: есту арқылы қабылдау деңгейі, сөйлеу және танымдық функциялардың қалыптасуы ескеріледі. Тапсырмалар

көрнекі және ым-ишаралық қолдаумен бірге жүруі мүмкін, жауаптың балама формалары қолданылады, орындау уақыты артады.

Мұндай білім алушыларды бағалау критериалды тәсілдің қағидаттарына, бірақ бейімделген бағдарламаларды, ПМПК ұсынымдарын және мамандарды сүйемелдеуді ескере отырып негізделеді. Математика, тіл, оқу пәндеріне ерекше назар аударылады. Қолданылатын формалар мен әдістердің тиімділігі даму динамикасы, тапсырмалардың нәтижелері және пәнаралық топтың қатысуы арқылы анықталады.

10-тақырып. Білім беру үдерісі субъектілерінің пәнаралық өзара іс-қимылын ұйымдастыру.

Мақсаты: Арнайы білім беру ұйымдары жағдайында есту қабілетінің бұзылыстары бар білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеуде пәнаралық өзара іс-қимылды жоспарлау және іске асыру саласында педагогтердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру.

Міндеттері: есту қабілетінің бұзылыстары бар білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеуге қатысатын мамандардың рөлдері мен функцияларын ашу. Сурдопедагогтар, педагогтар, психологтар, әлеуметтік педагогтар мен ата-аналар арасындағы іс-әрекеттерді үйлестіру дағдыларын қалыптастыру. Арнайы білім беру ұйымдарында мамандардың өзара іс-қимылының және құжаттаманы жүргізудің тиімді түрлерін көрсету.

Қысқаша мазмұны: арнайы білім беру жүйесіндегі пәнаралық өзара іс-қимыл ұғымы мен қағидаттары. Арнайы мектеп жағдайында сурдопедагогтің, педагогтің, психологтың, әлеуметтік педагогтің, ата-ананың оқыту мен тәрбиелеудегі өзара әрекеттесу тобының құрамы мен функциялары. Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау кезінде өзара іс-қимылды ұйымдастыру (12.01.2022 жылғы № 4 бұйрыққа сәйкес). Түзету және дамыту жұмыстарының әдістері мен формаларын таңдаудағы мамандардың өзара әрекеттесудегі рөлі. Есту қабілетін, сөйлеу белсенділігін және оқу дағдыларын қалыптастыру бойынша қызметті үйлестіру мысалдары. Пәнаралық тәсілдің ұйымдастырушылық-этикалық негіздері. Құжаттамалық сүйемелдеу: ұсынымдар, кездесулер хаттамалары, білім алушылардың даму динамикасын бақылау. Жұмыс формалары: дәріс, практикалық жағдайларды талдау, топтық жұмыс, мамандардың өзара әрекеттесу модельдерін талқылау, жоспарлау фрагменттерін құру, педагогикалық шешімдерді бірлесіп талқылауды ұйымдастыру бойынша семинар.

13. 4-модуль. Вариативтік модуль

11-тақырып. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуде жалпы білім беру бағдарламалары мен оқу материалдарын бейімдеу.

Мақсаты: педагогтерде есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған жалпы білім беру бағдарламалары мен оқу материалдарын бейімдеу бойынша олардың ерекше қажеттіліктері мен қабылдау ерекшеліктерін

ескере отырып, білім мен дағдыларды қалыптастыру. Міндеттері: Тыңдаушыларды есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған жалпы білім беру бағдарламаларының бейімделу ерекшеліктерімен және тәсілдерімен таныстыру; есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың тиімді қабылдауы үшін оқу материалдарын бейімдеу әдістерін қарастыру; көрнекі және тактильді материалдарды пайдалануды қоса алғанда, әртүрлі пәндер үшін бейімделген тапсырмалар мен жаттығулар жасауға үйрету; Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалар үшін оқу материалының қолжетімділігін қамтамасыз ететін жұмыс түрлері мен әдістемелік тәсілдерді көрсету.

Қысқаша мазмұны: Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған білім беру бағдарламалары мен материалдарын бейімдеу тұжырымдамасы мен қағидаттары. Оқу материалдарын бейімдеу әдістері:

1. Тіл мен терминологияның күрделілігінің төмендеуі.
2. Ишара тілі мен көрнекі тіректерді қолдану.
3. Көрнекі түсіндіру үшін мультимедиялық технологияларды, бейнематериалдар мен презентацияларды қосу.
4. Арнайы оқу құралдарын (карточкалар, сызбалар, графиктер) әзірлеу және пайдалану.
5. Оқу пәндерінің мазмұнын бейімдеу (математика, тіл, оқу, әлемді тану).
6. Көрнекі материалдармен бейімделген тапсырмалар мен тесттерді қолдану.
7. Материалды бекіту үшін практикалық әдістер мен дидактикалық ойындарды қолдану.
8. Сараланған тәсіл элементтерін қосу. Сурдопедагогтың білім беру бағдарламалары мен материалдарын бейімдеудегі рөлі. Әртүрлі пәндерге бейімделген оқу материалдарының мысалдары. Бейімделген білім беру бағдарламалары мен материалдарының тиімділігін бағалау әдістері.

12-тақырып. Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеу. Дидактикалық материалдарды әзірлеу.

Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға арналған жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеу бойынша педагогтерде білім мен дағдыларды қалыптастыруға, сондай-ақ олардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін және тиімді оқытуға ықпал ететін дидактикалық материалдарды жасауға бағытталған.

Жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеу кезеңдері:

1. Білім алушының даму деңгейін диагностикалау.
2. Жеке оқытудың мақсаттары мен міндеттерін қою.
3. Оқу материалының мазмұнын таңдау және бейімдеу.
4. Оқыту әдістерін, формалары мен құралдарын жоспарлау. Дидактикалық материалдарды бейімдеу.
5. Мультимедиялық материалдарды, иллюстрацияларды, схемалар мен карталарды әзірлеу.

6. Ұғымдарды түсіндіру үшін тактильді материалдар мен модельдерді қолдану.

7. Білімді бекіту үшін дидактикалық ойындарды әзірлеу. Оқу пәндеріне бейімделген дидактикалық материалдардың мысалдары: математика, тіл, оқу, әлемді тану. Жеке білім беру бағдарламалары мен дидактикалық материалдардың тиімділігін бағалау: даму динамикасын талдау, мамандар мен ата-аналардың кері байланысы.

13-тақырып. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), цифрлық платформалар

Есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларға білім беру сапасын арттыру үшін педагогтерде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) және цифрлық платформаларды пайдалану бойынша білім мен дағдыларды қалыптастыру.

Міндеттері:

Тыңдаушыларды есту қабілетінің бұзылыстары бар балаларды оқытуда АКТ қолдану принциптерімен таныстыру. Әртүрлі цифрлық платформаларды және олардың есту қабілеті нашар балаларды оқыту және тәрбиелеу мүмкіндіктерін қарастыру. Бейімделген дидактикалық материалдарды жасау үшін мультимедиялық және цифрлық ресурстарды пайдалануды үйрету. АКТ-ның есту қабілетіне, сөйлеу арқылы дамуына және жалпы білім беру процесін жақсартуға қалай ықпал ететінін көрсету.

Қысқаша мазмұны:

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) ұғымы және олардың білім беру үдерісіндегі рөлі.

Есту қабілеті нашар балаларды оқытуда АКТ-ны қолданудың артықшылықтары: білімнің қолжетімділігін арттыру, көрнекі және мультимедиялық материалдарды пайдалану.

Мультимедиялық материалдарды пайдалану: бейнесабақтар, интерактивті презентациялар, сандық кітаптар.

Есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың қажеттіліктерін ескере отырып, бейімделген цифрлық материалдарды әзірлеу.

1. Көрнекі кеңестермен интерактивті тапсырмалар құру.
2. Бейнематериалдар арқылы оқытуда ишара тілін қолдану.
3. Субтитрлерді, дауыстық аудармашыларды және басқа технологияларды қолдану.

6. Оқу процесін ұйымдастыру

14. Курстық оқытудың ұзақтығы Бағдарлама тақырыбына сәйкес 80 академиялық сағатты құрайды.

15. Оқыту дәстүрлі аудиториялық (күндізгі) немесе қашықтықтан (онлайн) форматта жүзеге асырылады.

16. Білім беру процесі оқытудың мынадай интерактивті формалары мен әдістерін қамтиды: дәріс, семинар, топтық және жұптық практикалық жұмыс, топтық тренинг, шеберлік класы, кейс әдісі, мәселелерді бірлесіп шешу.

17. Педагогтердің Бағдарлама мазмұнын түсіну деңгейін арттыру үшін: топтарда жұмысты кеңінен қолдану, содан кейін талқылау және рефлексия; құжаттамамен жұмыс; шағын топтардағы теория мен практиканың негізгі мәселелерін талқылау, содан кейін ұжымдық жұмыстарды таныстыру, көшпелі практикалық сабақтар, педагогтердің топтық жұмысын оқыту қарастырылған.

7. Бағдарламаны оқу-әдістемелік қамтамасыз ету

18. Бағдарламаны оқу-әдістемелік қамтамасыз ету:

- 1) педагог кадрлардың біліктілігін арттыру бағдарламасы;
- 2) ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау процесін талдауға, есту қабілетінің бұзылыстары бар оқушылардың ерекшеліктерін терең зерттеуге арналған үлестірме материалдар;
- 3) есту қабілетінің бұзылыстары бар балалардың жеке бағдарламаларының үлгілері;
- 4) сауалнама парақтары, бақылау және өзіндік жұмыс материалдары.

8. Оқу нәтижелерін бағалау

19. Тыңдаушылардың дағдыларын қалыптастыруды және білімдерін бағалауды бақылау мақсатында: экспресс-сауалнамалар, өзіндік жұмыстар, қорытынды бақылау жұмыстары жүргізіледі. Өзіндік және бақылау жұмыстарына арналған тапсырмалар, сауалнама парақтары, тест тапсырмалары курстың оқу-әдістемелік кешеніне (бұдан әрі - ОӘК) енгізілген.

20. Тыңдаушылардың кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейін анықтау, Бағдарлама мазмұнын меңгеру үшін профессорлық-оқытушылар құрамы кері байланысты жүзеге асыру үшін Бағдарламаның әрбір тақырыбы шеңберінде бақылау тапсырмаларын (өзіндік жұмыстар, сауалнама парақтары және т.б.) және қорытынды бақылау жұмысын әзірлейді. Алынған кері байланыс негізінде дәрістер мен практикалық сабақтардың мазмұнына түзетулер енгізіледі, қосымша материалдар (құжаттама үлгілері, әдебиеттер тізімі, дидактикалық материалдар тізімі, бейнематериалдар және т.б.) таңдалады, Бағдарлама мазмұнына қосымша түсіндірулер жүргізіледі. Қорытынды бақылау жұмысын орындау мынадай критерийлерге сәйкес бағаланады: іске асырылмаған (дұрыс жауаптар ұсынылмаған), ішінара іске асырылған (дұрыс жауаптар 50%-дан аз), орташадан жоғары іске асырылған (дұрыс жауаптар 50% - 70% аралығында), толық іске асырылған (дұрыс жауаптар 70-100 %). Қорытынды тестілеуден өту және біліктілікті арттыру курсын аяқтау үшін дұрыс жауаптардың кемінде 70% жинау қажет. Қорытынды бақылау жұмысының нәтижелері негізінде курстан кейінгі сүйемелдеу кезеңінде консультациялардың мазмұны жоспарлануда.

9. Курстан кейінгі сүйемелдеу

21. Тыңдаушыларды курстан кейінгі сүйемелдеу мынадай түрде жүзеге асырылады:

- жеке, топтық консультациялар (оның ішінде бейнеконференция режимінде);
- мәтіндік және бейне-материалдарды пайдалана отырып, әдістемелік және нормативтік-құқықтық сүйемелдеу;
- әдістемелік тақырыптық семинарлар (оның ішінде вебинарлар);
- дөңгелек үстелдер.

1. Негізгі әдебиеттер тізімі

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III заңы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>

2. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 5 тамызда № 29031 болып тіркелген. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>

3. Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 24 қаңтарда № 26618 болып тіркелген. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026618>

4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту, орта, арнайы, қосымша, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары педагогтерінің жүргізуі үшін міндетті құжаттардың тізбесін және олардың нысанын бекіту туралы» 2020 жылғы 6 сәуірдегі № 130 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2020 жылғы 6 сәуірде № 20317 болып тіркелген. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020317>

5. «Қазақстан Республикасының бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1200008170>

6. Особенности применения мультимедийных технологий для детей с особыми образовательными потребностями: Метод. рекомендации / А.Т.Баймуратова, Г.С.Дербисалова, Д.С.Альжанова. – Алматы: АИБД ҰҒПО, 2023. – 60б.

7. Совершенствование учебно-методического обеспечения в специальной школе: Әдіст. ұсынымдар / Құраст. А.Т.Баймуратова, Ж.К.Куттыбаева, Д.Х.Култаев және т.б. – Алматы: АИБД ҰҒПО, 2022

8. Д.Митчелл. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. Главы из книги. М.: РООИ «Перспектива».- 2011 г. 138 б.

9. А.Т. Баймуратова. Самореализация слабослышащих детей в условиях интеграции в общеобразовательные школы // Вестник университета «Кайнар».2009. № 4.

10. Л.С.Выготский Проблема возраста // Л.С.Выготский. Собрание сочинений: В 6 т.; Т. 4. — М.: Педагогика, 1984.

11. А.К. Жалмухамедова Мониторинг эффективности программ кохлеарной имплантации детей с нарушением слуха в Республике Казахстан. 1-б. // ВестникКазНПУ. Серия «Специальная педагогика». — Алматы, 2010. — № 4 (23)

12. Использование нетрадиционных методов работы с детьми с нарушением речи: әдіст. ұсынымдар/Т.Е.Мерғалиева. - Алматы: АИБД ҰҒПО, 2022. - 48 б.

13. И.В. Королева. Помощь детям с нарушением слуха: руководство для родителей и специалистов / И.В. Королёва. — Санкт-Петербург: Каро, 2022. — 304 б.: ил. — (Арнайы педагогика). — Библиогр.:298-299б. — ISBN 978-5-9925-1587-9.

14. М.И. Веснина. О работе над речью в подготовительном классе школы для глухонемых /М.И. Веснина// Учебно-воспитательная работа в специальных школах (для глухонемых и умственно-отсталых детей): 2-шығ. — Москва: Учпедгиз, 1946. — С.67-73.

15. А.Г.Зикеев. Особенности работы на уроках развития речи в подготовительных классах школ для слабослышащих детей / А.Г. Зикеев // Дефектология. — 2000. — №3. — 42-48б. Овладение словесной речью, и на этой основе коммуникативными и познавательными возможностями языка слабослышащим ребёнком. Развитие речи. Базисная лексика, грамматические структуры, овладение элементами общения.

15. Курс бойынша қосымша әдебиет:

1. Создание специальных условий для детей с нарушениями слуха в общеобразовательных учреждениях: Әдістемелік жинақ / Жауапты ред. С.В.Алехина // Е.В. Самсонованың ред. — М.: МГППУ, 2012. — 56 б.

2. Т.А.Власова, М.С.Певзнер. О детях с отклонениями в развитии. – М., Просвещение, 1973.

3. Т.А Власова, М.С. Певзнер. Учителю о детях с отклонениями в развитии. – М. – 1967.

4. Н.И.Бурова. Психолого-педагогическое сопровождение детей с нарушениями слуха в условиях инклюзивного обучения: методические

рекомендации педагогам дошкольных, школьных образовательных учреждений / Н.И. Бурова. – Челябинск: Изд-во ЦИЦЕРО, 2017. – 70 б.

5. О.В.Зонтова. Коррекционно-педагогическая помощь детям после кохлеарной имплантации: әдіст. ұсынымдар/О.В.Зонтова.- Спб.:РГПУ им.А.И.Герцена,2009.

6. И.В.Королева. Кохлеарная имплантация и слухоречевая реабилитация глухих детей и взрослых: Оқу құралы/И.В. Королева. Спб.: КАРО, 2009,- (Серия "Специальная педагогика)

7. Письмо и чтение: трудности обучения и коррекции/О.Б.Иншакованың ред. М., 2003.

8. Л.М.Шипицина. Интеграция и инклюзия: проблемы и перспективы // Материалы российского форума «Педиатрия Санкт-Петербурга: опыт, инновации, достижения» 21 сентября 2010 г. - СПб, 2018. С. 189-201.

9. Интегрированное обучение детей с нарушением слуха: Методические рекомендации // Л.М.Шипицыннің, Л.П. Назаровтың ғыл. ред. – Москва 2001. -63с.

10. О.С.Жукова. Подготовка детей к школе с кохлеарным имплантом. Онлайн веб- семинар «Логопед профи» 2019.